

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะแบบองค์รวม:
แนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่น
COMMUNITY PARTICIPATION IN INTEGRATED WASTE MANAGEMENT:
A PATHWAY TO LOCAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ชนิตา โลหะภากร

Chanita Lohapagorn

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านช้าง

Mahamakut Buddhist University Srilanchang Campus

E-mail: Chanita.loh@student.mbu.ac.th

วันที่รับบทความ: 15 มกราคม 2569; วันที่แก้ไขบทความ: 6 กุมภาพันธ์ 2569; วันที่ตอบรับบทความ: 7 กุมภาพันธ์ 2569

Received: January 15, 2026; Revised: February 6, 2026; Accepted: February 7, 2026

บทคัดย่อ

ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของประชากร การพัฒนาเศรษฐกิจ และรูปแบบการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป การจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะแบบองค์รวม รวมทั้งวิเคราะห์แนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่น การศึกษาพบว่า การจัดการขยะแบบองค์รวมควรครอบคลุมกระบวนการตั้งแต่การลดการเกิดขยะ การคัดแยก การนำกลับมาใช้ใหม่ การรีไซเคิล และการกำจัดอย่างถูกต้อง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายระดับ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล

นอกจากนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะโดยชุมชน ได้แก่ ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความรู้และทัศนคติของประชาชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะสามารถช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร และสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมชุมชน, การจัดการขยะ, ความยั่งยืน

Abstract

Municipal solid waste is a major environmental issue in Thailand, with increasing trends driven by population growth, economic development, and changing consumption patterns. Effective waste management requires collaboration among multiple sectors, particularly active community participation. This article aims to examine the concepts, models, and factors related to community participation in integrated waste management, as well as to analyze applicable approaches for promoting sustainable local development. The findings indicate that integrated waste management should cover the entire process, including waste reduction, segregation, reuse, recycling, and proper disposal. Community participation can occur at various stages, including planning, implementation, and monitoring and evaluation. Key success factors include strong community leadership, public knowledge and attitudes, and support from government agencies.

The study highlights that promoting community participation can reduce environmental impacts, improve resource efficiency, and effectively support sustainable local development.

Keywords: Community participation, Waste management, Sustainability

บทนำ

ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นหนึ่งในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของสังคมโลกและประเทศไทยในปัจจุบัน โดยมิสาเหตุจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายตัวของชุมชนเมือง และรูปแบบการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง หากขาดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพของประชาชน และคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยรวม (กรมควบคุมมลพิษ, 2567) ปัญหาดังกล่าวทำให้การจัดการขยะมูลฝอยกลายเป็นประเด็นสำคัญที่หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคส่วนต่าง ๆ ต้องให้ความสำคัญอย่างเร่งด่วน ในบริบทของประเทศไทย การจัดการขยะมูลฝอยส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทในการจัดเก็บ ขนส่ง และกำจัดขยะ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการโดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากปัญหาขยะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมของประชาชนในชุมชน ดังนั้น แนวคิดการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation in waste management) จึงได้รับการส่งเสริมมากขึ้น โดยมุ่งให้ประชาชนมีบทบาทในการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง การลดปริมาณขยะ และการนำทรัพยากรกลับมาใช้ประโยชน์ (United Nations Environment Programme [unep], 2021)

นอกจากนี้ แนวคิดการจัดการขยะแบบองค์รวม (Integrated Waste Management) ได้รับการพัฒนาเพื่อให้การจัดการขยะครอบคลุมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การลดการเกิดขยะ (reduce) การใช้ซ้ำ (reuse) การรีไซเคิล (recycle) การกำจัดอย่างถูกวิธี และการสร้างระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยแนวคิดดังกล่าวเน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดระบบการจัดการขยะที่

ยั่งยืนและเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น (Wilson, Velis, & Cheeseman, 2013) การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดการขยะ เนื่องจากประชาชนในพื้นที่เป็นผู้มีบทบาทโดยตรงทั้งในฐานะผู้ก่อให้เกิดขยะและผู้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความตระหนัก และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการขยะ จึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การรักษาสิ่งแวดล้อม และการสร้างความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะแบบองค์รวมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เนื่องจากสามารถช่วยสร้างระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาสาธารณะ บทความนี้จึงมุ่งศึกษามุมมองและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะแบบองค์รวม รวมทั้งวิเคราะห์แนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่นในอนาคต

สถานการณ์การจัดการขยะในประเทศไทย

ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นหนึ่งในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศไทย เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายตัวของชุมชนเมือง และรูปแบบการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลสถิติสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยพบว่า ในปี พ.ศ. 2562 ประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนประมาณ 28.71 ล้านตัน หรือประมาณ 1.18 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2563–2564 ปริมาณขยะลดลงเหลือ 25.37 ล้านตัน และ 24.98 ล้านตัน ตามลำดับ เนื่องจากผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ทำให้อุตสาหกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวลดลง อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์เริ่มกลับสู่ภาวะปกติ ปริมาณขยะได้เพิ่มขึ้นอีกครั้ง โดยในปี พ.ศ. 2566 มีปริมาณขยะประมาณ 26.95 ล้านตัน แม้ว่าประเทศไทยจะมีการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น แต่ยังคงมีขยะจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้อง โดยในปี พ.ศ. 2566 มีการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ประมาณ 9.31 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 34.54 ของปริมาณขยะทั้งหมด ขณะที่ขยะบางส่วนยังถูกกำจัดอย่างไม่ถูกต้อง ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน (กรมควบคุมมลพิษ, 2567)

นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ ประเทศไทยได้กำหนดนโยบายและกฎหมายหลายประการเพื่อแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยและส่งเสริมการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน หนึ่งในกฎหมายสำคัญคือ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ซึ่งกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดเก็บ ขนส่ง และกำจัดขยะมูลฝอยในพื้นที่ นอกจากนี้ยังมี พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่กำหนดแนวทางในการควบคุมและป้องกันมลพิษจากของเสียและขยะมูลฝอย ในระดับนโยบาย รัฐบาลไทยได้กำหนดแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ เพื่อพัฒนาระบบการจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพ โดยเน้นการจัดการขยะตั้งแต่ต้นทาง การคัดแยกขยะการนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการกำจัดอย่างถูกวิธี รวมทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการขยะ (ศิริพงศ์

และคณะ, 2564) นอกจากนี้ แนวทางการจัดการขยะของประเทศไทยยังสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งลดปริมาณขยะ เพิ่มการรีไซเคิล และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ถือเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครอบคลุมตั้งแต่การจัดระบบการเก็บขนขยะ การจัดตั้งสถานที่กำจัดขยะ การส่งเสริมการคัดแยกขยะในชุมชน และการจัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักให้กับประชาชน งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการขยะของเทศบาลเมืองรังสิตพบว่า เทศบาลมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการระบบเก็บขนขยะ การจัดเส้นทางเก็บขน และการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้การจัดการขยะในพื้นที่มีประสิทธิภาพ (Srisook et al., 2019) อย่างไรก็ตาม การจัดการขยะโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงอย่างเดียวอาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากปัญหาขยะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของประชาชนในชุมชน ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

แนวคิดการจัดการขยะแบบองค์รวม (Integrated Waste Management)

แนวคิดการจัดการขยะแบบองค์รวม (Integrated Waste Management) เป็นแนวคิดที่มุ่งจัดการขยะอย่างเป็นระบบและครอบคลุมทุกขั้นตอนของวงจรขยะ ตั้งแต่การลดการเกิดขยะ การคัดแยก การนำกลับมาใช้ใหม่ การรีไซเคิล การแปรรูป และการกำจัดอย่างถูกต้อง โดยเน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน การจัดการขยะแบบองค์รวมเน้นการให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเชิงระบบ ซึ่งครอบคลุม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยการพัฒนาแนวทางการจัดการขยะที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และชุมชน จะสามารถลดปริมาณขยะได้อย่างเป็นรูปธรรมและทำให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีในพื้นที่ได้อย่างคุ้มค่าและเหมาะสม นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรในเมืองและระบบนิเวศเมือง (urban ecosystem) โดยมองว่าขยะสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ผ่านกระบวนการรีไซเคิลหรือการแปรรูปเป็นพลังงาน ซึ่งช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน (เจริญวงศ์, 2568)

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) เป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น และการจัดการทรัพยากรสาธารณะ โดยเน้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผลกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในพื้นที่ของตนเอง ในด้านการจัดการขยะ การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้ประชาชนเกิดความตระหนักรู้และความรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตนเอง ส่งผลให้เกิดความร่วมมือในการคัดแยกขยะ ลดปริมาณขยะ และการนำวัสดุกลับมาใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ตั้งประดิษฐ์ และคณะ, 2567) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังช่วยสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง

ภาคประชาชน ภาครัฐ และองค์กรต่างๆภายในท้องถิ่น ทำให้การจัดการขยะเกิดความยั่งยืน มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่อาศัยอยู่มากขึ้น แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาประเทศและชุมชนในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่กระทบต่อความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการตอบสนองความต้องการของตนเอง การจัดการขยะเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากการจัดการขยะที่ไม่มีประสิทธิภาพอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังนั้น การพัฒนาระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนและท้องถิ่น (ฤชวรารักษ์ และคณะ, 2568) การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทของการจัดการขยะจึงเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การลดปริมาณของเสีย และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (ศิริพงศ์ และคณะ, 2564)

แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) เป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและลดของเสียให้เหลือน้อยที่สุด โดยเปลี่ยนรูปแบบเศรษฐกิจจากระบบเชิงเส้น (ผลิต-ใช้-ทิ้ง) ไปสู่ระบบหมุนเวียนที่สามารถนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ผ่านกระบวนการรีไซเคิล การซ่อมแซม และการนำกลับมาใช้ซ้ำ แนวคิดดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการขยะ เนื่องจากช่วยลดปริมาณขยะที่ต้องกำจัด และเพิ่มมูลค่าของวัสดุเหลือใช้ให้สามารถนำกลับเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจได้อีกครั้ง ซึ่งช่วยลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (ตั้งประเสริฐ และคณะ, 2567)

นอกจากนี้ แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับชุมชน เช่น การจัดตั้งธนาคารขยะ การรีไซเคิลวัสดุ และการแปรรูปขยะอินทรีย์เป็นปุ๋ยหรือพลังงาน ซึ่งช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชน และลดปริมาณขยะรวมที่ต้องนำกำจัด มีการจัดการขยะตามประเภทต่างๆได้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ลดผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้การจัดการขยะมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน เนื่องจากประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเกิดขยะและการจัดการขยะในชีวิตประจำวัน งานวิจัยหลายชิ้นในประเทศไทยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะสามารถแบ่งออกเป็นหลายระดับ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน (Kongyoungyune, Kongyoungyune, & Sawadikamthorn, 2024)

1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการวางแผนเป็นขั้นตอนสำคัญของกระบวนการจัดการขยะ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทาง แผนงาน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะในพื้นที่ของตนเอง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ช่วยให้การวางแผนสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและความต้องการของประชาชนมากขึ้น

นอกจากนี้ การวางแผนร่วมกันยังช่วยสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาขยะ และส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง (โพธิ์กลาง, และคณะ 2560)

2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีบทบาทโดยตรงในการจัดการขยะ เช่น การคัดแยกขยะในครัวเรือน การจัดตั้งธนาคารขยะ การทำปุ๋ยหมักจากขยะอินทรีย์ และการนำวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ประโยชน์

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการขยะโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ พบว่าการจัดตั้งกิจกรรมในชุมชน เช่น การคัดแยกขยะในครัวเรือน การผลิตปุ๋ยชีวภาพ และการจัดตั้งกลุ่มรีไซเคิล สามารถช่วยลดปริมาณขยะและสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน (Panyapong et al., 2020)

นอกจากนี้ การจัดตั้ง ธนาคารขยะ ยังเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมที่ได้รับความนิยมในหลายพื้นที่ โดยประชาชนสามารถนำขยะรีไซเคิลมาฝากหรือขายให้กับธนาคารขยะ ซึ่งช่วยกระตุ้นให้เกิดการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางและเพิ่มมูลค่าของวัสดุเหลือใช้ (ชูรัก, 2567)

ดังนั้นแล้ว การมีส่วนร่วมในการดำเนินการของประชาชน และองค์กรในพื้นที่ ย่อมส่งผลสำเร็จในการทำกิจกรรม เพราะเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความเป็นเจ้าของในการดำเนินกิจการนั้นทำให้เกิดความยั่งยืนมากกว่าที่มีหน่วยงานหรือภาครัฐจัดตั้งให้

3 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบผลการดำเนินงานด้านการจัดการขยะ เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการขยะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการจัดการขยะของเทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เช่น การประเมินปริมาณขยะในชุมชน การติดตามพฤติกรรมคัดแยกขยะ และการประชุมสรุปผลการดำเนินงานของชุมชน ช่วยให้ชุมชนสามารถปรับปรุงแนวทางการจัดการขยะให้เหมาะสมกับสถานการณ์จริง (Sinlapaksa & Muriganon, 2019) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ยังช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการและมีแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง

4 บทบาทของภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน การจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งแต่ละภาคส่วนมีบทบาทที่แตกต่างกัน ภาคประชาชนมีบทบาทสำคัญในการลดและคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ธนาคารขยะและกิจกรรมรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย สนับสนุนงบประมาณ และจัดระบบการเก็บขนขยะให้มีประสิทธิภาพ (Pontip & Chueaduangpuy, 2024) ในส่วนของภาคเอกชนสามารถมีบทบาทในการสนับสนุนเทคโนโลยี การรีไซเคิล และการสร้างตลาดสำหรับวัสดุรีไซเคิล ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าของขยะและส่งเสริมการจัดการขยะอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การจัดการขยะในชุมชนสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะโดยชุมชน

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการขยะโดยชุมชนในประเทศไทย พบว่าความสำเร็จของการจัดการขยะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ทั้งด้านสังคม การบริหารจัดการ และความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ หนึ่งในปัจจัยสำคัญคือ บทบาทของผู้นำชุมชนและเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน ซึ่งมีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการขยะของชุมชนบ้านรางพลับ จังหวัดราชบุรี พบว่าความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และการกำหนดกฎกติกาของชุมชนที่ชัดเจนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการขยะในชุมชนประสบความสำเร็จและสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง (Wichaidit & Chompunth, 2023) นอกจากนี้ ความรู้และทัศนคติของประชาชนต่อการจัดการขยะก็เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน งานวิจัยในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการพบว่า ปัจจัยด้านการศึกษา รายได้ ระยะเวลาการอยู่อาศัยในพื้นที่ รวมถึงความรู้และทัศนคติที่ดีต่อการจัดการขยะ มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะอย่างมีนัยสำคัญ (Sutthipong et al., 2017) นอกจากนี้ การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การจัดงบประมาณ การให้ความรู้ และการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Rungsoi, 2021)

อุปสรรคและข้อจำกัดของการมีส่วนร่วม

แม้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการขยะ แต่ยังมีอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะในเขตเทศบาลตำบลลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีระดับการมีส่วนร่วมค่อนข้างต่ำ เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจ และการรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการขยะจากหน่วยงานภาครัฐอย่างเพียงพอ ส่งผลให้ประชาชนไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะ (Thongchuay, 2015) ในทำนองเดียวกัน การศึกษาพฤติกรรมการจัดการขยะของชุมชนตำบลคลองสาม จังหวัดปทุมธานี พบว่าแม้ว่าประชาชนจะมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ แต่ยังไม่สามารถนำความรู้ดังกล่าวไปปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขาดการรณรงค์และการสนับสนุนอย่างเป็นระบบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Thanwong, 2011)

นอกจากนี้ ยังพบอุปสรรคด้านโครงสร้างการบริหารจัดการ เช่น การขาดงบประมาณ บุคลากร และเทคโนโลยีในการจัดการขยะ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานด้านการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีข้อจำกัดในการพัฒนาระบบการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ

ความเชื่อมโยงกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่น

การจัดการขยะโดยชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

งานวิจัยเกี่ยวกับการสร้างพลังชุมชนในการจัดการปัญหาขยะโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมใน

พื้นที่ และสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้ (Winijakul, 2011) นอกจากนี้ การพัฒนาระบบการจัดการขยะในชุมชนยังช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การลดปริมาณขยะ การลดมลพิษ และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รวมทั้งสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะผ่านกิจกรรมรีไซเคิลหรือการจัดตั้งธนาคารขยะ ซึ่งช่วยสร้างรายได้และเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน

ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่น ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อพัฒนาระบบการจัดการขยะที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ

การจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการลดและคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง งานวิจัยหลายชิ้นในประเทศไทยเสนอว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถดำเนินการได้ผ่านการสร้างความตระหนัก การพัฒนานโยบายสนับสนุน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน (Panyapong et al., 2020)

1 การสร้างความตระหนักและการให้ความรู้ การสร้างความรู้และความตระหนักเกี่ยวกับการจัดการขยะถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของประชาชนในการคัดแยกและลดปริมาณขยะ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการขยะของชุมชนในจังหวัดชัยภูมิพบว่า การจัดกิจกรรมให้ความรู้ เช่น การฝึกอบรม การรณรงค์ และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน สามารถช่วยเพิ่มความรู้และทัศนคติที่ดีต่อการจัดการขยะของประชาชน ส่งผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการจัดการขยะมากขึ้น (Panyapong et al., 2020) นอกจากนี้ การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านโรงเรียนและองค์กรในชุมชน เช่น กลุ่มอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม และผู้นำชุมชน ยังช่วยสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมและปลูกฝังพฤติกรรมคัดแยกขยะตั้งแต่ระดับครัวเรือน (ชูรัก, 2567)

2 การพัฒนานโยบายและกลไกสนับสนุนจากภาครัฐ ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและสนับสนุนทรัพยากรเพื่อส่งเสริมการจัดการขยะของชุมชน เช่น การกำหนดนโยบายการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง การสนับสนุนงบประมาณสำหรับกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาระบบการเก็บขนและกำจัดขยะอย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐมพบว่า การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การให้ความรู้ การจัดสรรงบประมาณ และการสนับสนุนโครงการธนาคารขยะในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การจัดการขยะของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (Rungsoi, 2021)

นอกจากนี้ ภาครัฐยังสามารถสนับสนุนการจัดทำกฎระเบียบหรือมาตรการจูงใจ เช่น การลดค่าธรรมเนียมการจัดเก็บขยะสำหรับครัวเรือนที่คัดแยกขยะ หรือการส่งเสริมตลาดสำหรับวัสดุรีไซเคิล เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมากขึ้น

3 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน กลุ่มอาสาสมัคร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการจัดการขยะอย่างยั่งยืน งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการจัดการขยะของเทศบาลตำบลอัมพวา จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ชุมชน และองค์กรภาคประชา

สังคม ช่วยเพิ่มศักยภาพในการจัดการขยะของชุมชน และทำให้กิจกรรมด้านการจัดการขยะสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง (Sinlapaksa & Muriganon, 2019) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือยังช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชน รวมทั้งการพัฒนาแนวทางการจัดการขยะที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

สรุป

การจัดการขยะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามการขยายตัวของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะสามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล ซึ่งช่วยให้การจัดการขยะมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการขยะในชุมชน ได้แก่ ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความรู้และทัศนคติของประชาชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ในขณะเดียวกัน การจัดการขยะโดยชุมชนยังมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชนในชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

จากผลการศึกษา สามารถเสนอแนวทางในการพัฒนาการจัดการขยะโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1. ภาครัฐควรส่งเสริมการให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจและมีพฤติกรรมจัดการขยะที่เหมาะสม
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพัฒนานโยบายและมาตรการสนับสนุนการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง รวมทั้งสนับสนุนโครงการต่าง ๆ เช่น ธนาคารขยะและการรีไซเคิล
3. ควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนาระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ
4. ควรสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมด้านการจัดการขยะ เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีและแนวทางการจัดการขยะที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น

การดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่นในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมมลพิษ. (2567). สถิติสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พ.ศ. 2567. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- เจริญวงศ์, ค. (2568). รูปแบบการจัดการขยะองค์รวมเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนผ่านกิจกรรมธนาคารขยะวิถีพุทธ. มจร การพัฒนาสังคม, 10(3), 295–307.
- ตั้งประดิษฐ์, ว., สุขะประเมษฐ, ศ., & โห้ล่ายอง, ฐ. (2567). การจัดการขยะอย่างยั่งยืนโดยการบริหารแบบมีส่วนร่วม. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 9(6), 430–444.
- ตั้งประเสริฐ, ฐ., เจียรจิตต์, ช., & โรจน์ศิริรัตน์, ป. (2567). รูปแบบการจัดการขยะพลาสติกในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพ: ศึกษาการจัดการขยะในระดับสากล. วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, 14(2), 418–438.
- ฤชวรารักษ์, พ., บุตตะโยธี, ว., ครองพงษ์, ว., แสงแก้ว, ห., & ดอนโสม, จ. (2568). การจัดการขยะอินทรีย์อย่างยั่งยืนของชุมชนชนเมือง เทศบาลเมืองศิลา จังหวัดขอนแก่น. Journal of Humanities and Social Sciences (HUSOKKU), 42(3), 76–95.
- ศิริพงศ์, ส., สุธีระ, บ., & โยธิน, แ. (2564). การศึกษาแนวทางการจัดการขยะที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่อุทยานแห่งชาติทางทะเลด้วยการใช้วิจัยแบบมีส่วนร่วม. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, 17(1).
- ชูรัก, ย., สุขแสง, ส., บุญรัตน์, อ., ตระกูลใหม่กี้, ย., และ เอกสายธาร, ค. (2567). การถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการขยะมูลฝอยผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม.
- โพธิ์กลาง, น., การุณमार, ร., และ คำวิสิทธิ์, ท. (2560). การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม: ชุมชนบ้านหนองกู่ จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิชาการสาธารณสุข, 26(2), 322–330.
- Pontip, A., & Chueaduangpuy, K. (2024). Participation and results of community initial waste management by local administrative organizations in Nakhon Phanom Province. Dhammathas Academic Journal, 24(1), 157–170.
- Rungsoi, N. (2021). Effectiveness of systematic solid waste management in local government organizations in Nakhon Pathom Province. Sarasas Journal of Humanities and Social Science.
- Sinlapaksa, S., & Muriganon, P. (2019). Community participation and network partners in the development of solid waste management systems in Atsamat Municipality, Roi Et Province. Journal of Health Science, 28(3), 383–393.
- Srisook, K., et al. (2019). Municipal solid waste management: A case study of Rangsit City Municipality. Journal of Disease and Health Risk DPC.3.
- Sutthipong, S., et al. (2017). Factors influencing public participation in solid waste management

- in Samutprakan Municipality. *Journal of Environmental Management*.
- Thanwong, K. (2011). Community participation in solid waste management of Khlong Sam Subdistrict, Pathum Thani Province. *EAU Heritage Journal Social Science and Humanities*.
- Thongchuay, N. (2015). People participation in solid waste management services in Tumbon Lankrabue Municipal District, Kamphaeng Phet Province. *Journal of Community Development Research*.
- United Nations Environment Programme (UNEP). (2021). *Global waste management outlook*. Nairobi: UNEP.
- Wilson, D. C., Velis, C., & Cheeseman, C. (2013). Role of informal sector recycling in waste management in developing countries. *Habitat International*, 30(4), 797–808.
- Wichaidit, Y., & Chompunth, C. (2023). Factors affecting the success of sustainable community waste management according to circular economy principles: A case study of Ban Rang Plub community, Ratchaburi Province. *Local Administration Journal*.
- Winijakul, S. (2011). Community empowerment in waste management using participatory action research. *Thai Journal of Public Health*.